

'המוכר שטר חוב לחברו...' — בבאור שיטות הראשונים בדין מכירת שטרות — ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' וקובץ שעורים — ב"ב קמז; חדושי הגרנ"ט — גטין עג; קהלות יעקב — ב"ב לה וכתובות כא; שעורי ר' שמואל — גטין יג: ב"מ כ; שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב.
וע"ע במובא בב"ב קמז (חוברת לו).

דף פו

'מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא' — יש מפרשים (עפ"י רש"י) שהמוחל חייב לשלם ללוקח דמי הנייר, הואיל וכשנפרע או נמחל החוב חוזר השטר ללוה, ועד אז הוא ממונו של המלוה, או במקרה זה הוא של הלוקח, הרי שבמחילתו הפסיד לו את הנייר. (חכמי פרונינצא, מובאים ברא"ש).

ויש חולקים וסוברים שכשם שפטור המוחל מלשלם דמי השטר למאן דלא דאין דינא דגרמי, כמו כן פטור מדמי הנייר שהרי לא הזיקו בידים אלא בדרך גרם, על ידי המחילה. ויתכן שהדעה הראשונה סוברת לחלק בין דמי השטר שפטור מפני שאין ודאות שהיה גובה בשטר, כי כמה שטרות מקולקלים הם שאינם נפרעים, ולכן נחשב כ'גרם', משא"כ דמי הנייר שהוא הפסד ודאי. (קהלות יעקב מז).
ושאר ראשונים פירשו שמה שאמרו משלם דמי הנייר היינו בשורף שטר חברו, שמזיק הנייר בידים, ולא במוחל.

(ועי' בקהלות יעקב שם באורך שהוכיח שהנייר שייך למלוה, או כשמכר — ללוקח. ורק לאחר הפרעון או מחילת החוב, חוזר השטר להיות שייך ללוה. ויש לעיין אם דינו כשאר משכון או שמא יש כאן קנין גמור לזמן — ער"ן שכתב שהוא כמשכון. ובקובץ שעורים הוכיח מדבריו שהמזיק משכון חייב גם למאן דלא דאין דינא דגרמי, ודלא כהקצות-החשן כה סק"ח. וצ"ע).

'הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמי' — רש"י בבבא קמא (צה:): פירש [דלא כשאר מפרשים וכפירושו כאן], שכפאו רפרם לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו.
[ואולם דעת הפוסקים שקטן שהזיק או שגזל ואין הגזילה קיימת, פטור מלשלם כשהגדיל. ע' חו"מ צו, ג, שמש"ג. ובשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"א פח) כתב שפרש"י בב"ק תמוה, שלא מסתבר כלל לחייבו, וצ"ע].
(וכבר ציינו המפרשים שכן דרכו של רש"י, לפרש פירושים מתחלפים. במקום זה פירש כך ובמקום זה פירש אחרת. ע' מהרש"א קדושין מד: רש"ש שבת פג: וחולין קכת. ברכת הובח ערכין כה. שבת של מי — שבת ת. חדושי הנצי"ב ב"ק קיג ד"ה ויש. וכן יש להעיר מרש"י חולין קכת. וכן בפסחים עא ובסוכה מח (וע"ש בשפת אמת); ועתוס' להלן פת. ד"ה מייתי).

'זאי לא איכא אלא חד ארעא ולא חזיא אלא אחד' — לבעל חוב יהבינן ליה לאשה לא יהבינן לה. מאי טעמא, יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא' — כבר בארו התוס' בשני אופנים מדוע כאן ראו חכמים להעדיף זכות הבעל-חוב על פני כתובת אשה, ואילו לעיל (פד.) אמרו ינתן לכתובת אשה ולא לבע"ח, שהיא ה'כושל'.
ובאופן כללי כתבו התוס' (לעיל פד סע"א), שאין לדמות תקנות חכמים זו לזו, והראו מכמה מקומות שלפעמים הקלו בדבר אחד על פני חברו ולפעמים החמירו בו יותר. (וע"ע בשו"ת דובב מירשים ח"ג יא)

'אמר ליה תולה מעותיו בעובד כוכבים הוה' — ומשמע שנאמן לטעון כן ואף ללא שבועה, שלא נזכר שהשבועהו. (עפ"י הגהות אשר"י). וצריך עיון ממה שנפסק בשלחן ערוך (חו"מ צט, א) שאין הלווה נאמן לומר על מטלטלין שברשותו שאינם שלו, משום חזקה מה שתחת יד אדם שלו. ואמנם בבאור הגר"א (קא סק"ב) הביא שיש מפרשים שהלווה רצה להגבותו מאותן מעות אלא שהמלוה היה ירא ליטלם, ולפירוש זה אין מכאן קושיא. ואולם לאלו שאין מפרשים כן צריך עיון. (אילת השחר)

'לדיך דאמרת פריעת בעל חוב מצוה' — שלכך אין נפרעים מיתומים קטנים להגבות חוב אביהם, הואיל ואינם בני מצוה. (כמבואר בערכין כב וב"ב קמד).
בבאור דברי רב פפא, האם מדבר במלוה בשטר או במלוה על פה, והאם סובר שעבודא לאו דאורייתא [שלכך אין גובים מן הנכסים בכל אופן] — ע' במובא בערכין כב (חוברת פד). וע"ע שערי ישר ה,ב.

— יש מקשים מכאן על דברי הרמב"ם (גזילה א,ד) שאדם שיש בידו ממון חברו בהלואה או בשכירות וכד' ואינו רוצה לשלמו, עובר בלא תעשק את רעהו — והרי כאן משמע שאין עובר ב'לאו' אלא במצוה שבקום-ועשה, שלכך הוצרכו להביא מכפייה על עשיית סוכה ולולב — מצוות עשה. ויש מי שכתב לתלות הדבר במחלוקת רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע (בערכין שם), בטעם שאין נזקקים לנכסי יתומים קטנים, אם משום שאינם בני מצוה [כן סובר רב פפא, ולדבריו אין בדבר משום עושק אלא שמצווה לפרוע כנ"ל], או משום חשש שמא התפיס אביהם צרורות, שלפי טעם זה יתכן ויש בדבר משום 'לא תעשק', וכן נוקטים להלכה. (עפ"י מנחת חינוך רכח).
ובקהלות יעקב (סנהדרין א) כתב לדחות תירוץ זה [שהרי טעמו של רב פפא 'יתמי לאו בני מצוה' יתכן גם אם ננקוט שיש בדבר איסור לאו, הלכך אין שום בסיס לומר שבזה גופא נחלקו האמוראים, אם יש 'לאו' אם אין].

וביאר הוא ז"ל, שעיקר דברי רב פפא לא נאמרו [לשיטת הרמב"ם, דלא כפרש"י כאן] אלא ביתומים, שהם בעצמם לא לקחו כלום מהמלוה רק מאביהם ירשו. לא אמר הרמב"ם שעובר ב'לא תעשק' אלא הלוח עצמו שנטל ממון חברו ונמנע מלהשיבו. (וע' תירוץ נוסף בקובץ שעורים).

'כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה, לולב ואינו עושה — מכין אותו עד שתצא נפשו' — פשוט וברור שאסור להכותו מכת הרג, שהרי הכאה זו באה כדי יקיים המצוה ולא לעונש, שאין שום עונש בידי אדם למי שאינו מקיים מצות עשה, ואם יהרגוהו — הרי לא יקיים המצוה. ובודאי המכה בדבר שיכול ליהרג בו — יתחייב מיתה כדין רוצח, אלא הכוונה לומר שיש להכותו כדי לקיים העשה בדבר שאין בידו להמית, אפילו מכה רבה, ולא יחוש המכה שמא יחלה מזה, ואין צריך אומדן כדין מלקות ארבעים, אלא כל שפשוט לסתם אנשים שהכאה זו לא תמיתהו צריך להכותו. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה כח)

(ע"ב) '... אינו יכול להשביעה לא הוא ולא יורשיו ולא הבאים ברשותו' — לדעת הרי"ף והרמב"ם (אישות טז,כ), אפילו פטרה משבועה או האמינה בכל מה שתטען, כשבאה לגבות מן הלקוחות חייבת להשבע — שאין תנאי הבעל מועיל אלא עליו ועל יורשיו אבל להפסיד ממון אחרים אינו מועיל'. והראב"ד והרד"ה השיגו. וכן דעת כמה ראשונים.
ולדעת הרמב"ם צריך לפרש 'הבאים ברשותו' ששנו בסיפא, לאו היינו לקוחות, שהם אכן יכולים להשביעה, אלא מדובר על הממונה מטעמו להתעסק בנכסיו וכד'. ואינו כ'באים ברשותה' דרישא, דהיינו לקוחות שלקחו כתובתה. (עפ"י רמב"ן ועוד. ועש"ך (חו"מ עא ס"ק מב) שהכריע כהראב"ד, שכן מורה פשט לשון המשנה וכפי ששמע מרש"י ועוד. וע"ע בבאור מחלוקת הראשונים, בספר שערי שמועות).
וכבר הביאו שהרמב"ם עצמו בתשובה (ריא. דפוס ירושלים) פירש שמדובר במשנה כשתפסה נכסים והלקוחות באים להוציא ממנה.